

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายเยาวชนลุ่มน้ำแม่วาง ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยสามารถแบ่งกรอบแนวการศึกษาได้ ดังนี้ คือ

- 2.1 แนวคิดเรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม
- 2.2 แนวคิดเรื่องการรวมกลุ่ม
- 2.3 แนวคิดเรื่องเครือข่าย
- 2.4 แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม
- 2.5 แนวคิดเรื่องทุนทางสังคม
- 2.6 แนวคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 2.7 แนวคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเยาวชน
- 2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.9 กรอบแนวคิด

2.1 แนวคิดเรื่องมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

ธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตนั้นมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ (ประเวศ วะสี, 2538) กล่าวว่า ธรรมชาติของสรรพสิ่งทั้งหลายนั้นเชื่อมโยงกันทั้งจักรวาลเป็นความเชื่อมโยงแบบเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ไม่มีอะไรดำรงอยู่ตายตัว ทั้งหมดดำรงอยู่เป็นระบบ มนุษย์นับเป็นส่วนหนึ่งของระบบที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติต่างๆ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมีอยู่หลายลักษณะ (มนัส สุวรรณ, 2539) ได้กล่าวไว้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมีอยู่ 4 ลักษณะแรกที่เดิยวเมื่อนมนุษย์อุบัติขึ้นในโลกธรรมชาติเป็นตัวควบคุมกิจกรรมทุกชนิดของมนุษย์ตั้งแต่การตั้งถิ่นฐาน การหาที่พักอาศัย การแต่งกายและการหาอาหาร มนุษย์ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจที่จะต้องคิดแปลงและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ ลักษณะต่อมามนุษย์มีวิวัฒนาการทางสมองและความคิดมากขึ้น เนื่องมาจากประสบการณ์และปรับตัวเข้ากับธรรมชาติ

เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง รู้จักนำพืชมาเพาะปลูกและนำสัตว์บางชนิดเลี้ยงใช้งานและเป็นอาหาร รู้จักสร้างบ้านเรือนและมีระบบและกิจกรรมทางสังคมที่ดีขึ้น เพราะการปรับตัวเข้ากับธรรมชาติและมีความมั่นคงทางสังคม ทำให้มนุษย์มีจำนวนมากขึ้นอย่างรวดเร็ว สัตว์ของสิ่งอำนวยความสะดวกต่อมนุษย์เริ่มลดลงเรื่อยๆ และเพื่อหาสิ่งอำนวยความสะดวกของมนุษย์ ลักษณะที่สามมนุษย์ได้พยายามประดิษฐ์คิดค้นเอาวิทยาการสมัยใหม่เพื่อเอาชนะธรรมชาติและการที่มนุษย์เอาชนะธรรมชาติหรือสามารถควบคุมธรรมชาติทำให้มีการเพิ่มประชากรมากขึ้นอีกจนลืมนึกไปว่าธรรมชาติมีขีดจำกัดอยู่ที่ระดับหนึ่ง สุดท้ายทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ถูกทำลายโดยธรรมชาติ และหลายประเทศกำลังประสบปัญหาเรื่องนี้จึงต้องร่วมมือกันแก้ปัญหาไปโดยการรับผิดชอบร่วมกันของมนุษย์ทุกคนเพื่อความอยู่รอดของตนเองและลูกหลานในอนาคต

ส่วน (กาญจนา แก้วเทพ, 2538) ได้จำแนกระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมไว้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน หรือระบบเครือญาติเดียวกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งในระดับนี้เป็นการสร้างความสัมพันธ์ภายในหน่วยย่อยของชุมชน จะมีความคุ้นเคยและกระชับแน่นแฟ้นมากในหมู่เครือญาติกัน

2. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการแสดงถึงศักยภาพในการคิดค้นของมนุษย์ โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับการดำรงชีวิตและสอดคล้องกับธรรมชาติ

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เป็นการสร้างสัญลักษณ์แทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีคุณและโทษต่อมนุษย์ เพราะมนุษย์มีความปรารถนาที่จะได้รับความปลอดภัยและมีความหวังว่าอำนาจจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจะช่วยคุ้มครองได้ ดังนั้นเพื่อเป็นการดำรงรักษาสถานะแห่งอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นจากความคิดคำนึงของตนเอง และถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลังๆ ต่อมาด้วยการประกอบพิธีกรรมที่เคร่งครัด และการกระทำอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นปฏิบัติการที่เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ ความเชื่อของคนในสังคมนั้นๆ วิธีที่ดีที่สุดในการถ่ายทอดความรู้ที่ได้ปฏิบัติกันมากก็คือ อาศัยพิธีกรรมเป็นการบันทึกความรู้ และความทรงจำที่จะถ่ายทอดแก่คนรุ่นหลังต่อไป

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันในหลายลักษณะ ทั้งความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ การมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันจะส่งผลกระทบต่อทั้งสองฝ่ายที่เห็น

ชัดเจนคือ เมื่อมนุษย์มีความจำเป็นในการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เพิ่มขึ้นทำให้ทรัพยากรธรรมชาติขาดแคลนและส่งผลให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ดังนั้นมนุษย์จึงต้องพยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นโดยความร่วมมือกันในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยการศึกษาครั้งนี้ได้นำแนวคิดนี้เป็นแนวทางการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในมิติต่างๆ ทั้งกับคน ธรรมชาติและสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เมื่อมีการปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างไรรวมถึงวิธีที่ชุมชนเลือกนำไปจัดการกับปัญหาและเกิดการถ่ายทอดสู่กลุ่มเยาวชนในการนำไปปฏิบัติเพื่อจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.2 แนวคิดเรื่องการรวมกลุ่ม

การรวมกลุ่มในความหมายของ (ลิตธิโชค วรานุสันติกุล, 2546) ได้กล่าวว่า การรวมกลุ่มหมายถึง การรวมตัวของคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปแล้วมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างสม่ำเสมอในช่วงเวลาหนึ่ง มีบรรทัดฐานร่วมกัน และมีเอกลักษณ์เดียวกัน คนเหล่านี้จะมีการรับรู้ในตนเองว่า พวกเขามีข้อตกลงต่อกันและกัน ในอันที่จะปฏิบัติการเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกันของเขาเหล่านั้นสาเหตุสำคัญในการรวมกลุ่มมาจากหลายอย่าง พอจะสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. เป้าหมายของกลุ่มหรือกิจกรรมของกลุ่ม มีความน่าดึงดูดใจ สาเหตุสำคัญอย่างแรกที่ทำให้คนเราต้องเข้าร่วมกลุ่มเพราะว่ากิจกรรมของกลุ่มหรือเป้าหมายของกลุ่มสามารถตอบสนองความต้องการบางอย่างที่สำคัญและมีความหมายของตนได้ จึงอยากเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยเพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าวและการเข้าร่วมกลุ่มของบางคนเพราะตนเองมีความต้องการบางอย่างซึ่งหาทางตอบสนองด้วยตนเองอาจจะทำไม่ได้ เพราะงานที่จะทำนั้นใหญ่เกินไป หรืออาจจะทำได้แต่ไม่มีประสิทธิภาพเท่ากับเข้าร่วมกับคนอื่นที่มีความต้องการเหมือนกันแล้วร่วมกันทำเพื่อตอบสนองความต้องการร่วมกันซึ่งความต้องการร่วมนี้ในที่สุดจะกลายเป็นเป้าหมายร่วมกันของกลุ่มคน

2. ความชอบกันและกันในกลุ่มสมาชิกของกลุ่ม สาเหตุที่ทำให้คนชอบพอกันและกันได้แก่ ความคล้ายคลึงกันของความคิด ค่านิยม การอยู่ใกล้ชิดกัน การมีเสน่ห์ของบุคลิกภาพ การแลกเปลี่ยนความมีประโยชน์ต่อกัน ซึ่งการที่สมาชิกเข้าร่วมกลุ่มใดก็ตามเป็นเพราะสมาชิกกลุ่มนั้นมีลักษณะต่างๆ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วเป็นแรงดึงดูดให้ชอบพอกันและกัน ความสัมพันธ์ส่วนตัวอันเกิดจากความชอบพอกันมีส่วนสำคัญที่ทำให้คนเรายินดีเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม

3. ความต้องการที่จะเข้าร่วมกลุ่ม มีอยู่ในตัวมนุษย์อยู่แล้ว การที่มนุษย์ชอบเข้าร่วมกลุ่มเพราะว่า การเข้าร่วมกลุ่มสามารถตอบสนองความต้องการทางสังคมและอารมณ์ของตนเองเพราะ

คนเราต้องการที่จะเปรียบเทียบกับคนอื่นในด้านความคิดเห็น ทักษะคติ ความเชื่อ และอารมณ์เพื่อจะ
ได้รู้ว่าถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อไม่มีมาตรฐานเปรียบเทียบหรือมีแต่ไม่ชัดเจน
คนเราต้องอาศัยคนอื่นเพื่อเป็นข้อมูลการประเมินอย่างชัดเจนสำหรับตนเองจึงทำให้เกิดการเข้าร่วม
เป็นสมาชิกในกลุ่ม

นอกจากนั้น (ลีลาภรณ์ นาคทรพรพ, 2538) กล่าวถึงกลุ่มว่าเป็นกระบวนการที่มีพลวัต ซึ่ง
สามารถวัดหรือดูได้จากกิจกรรมหรือความเคลื่อนไหวของกลุ่มคนที่มารวมตัวกันว่ามีลักษณะ
อย่างไร โดยการรวมตัวจะต้องพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ กิจกรรม และการมีส่วนร่วมของทุกคนใน
กลุ่ม หรือการจัดการกลุ่มหรือองค์กรนั้นๆ ด้วย เมื่อมีการรวมกลุ่ม กลุ่มที่เกิดขึ้นมี 2 ประเภท คือ
กลุ่มอย่างเป็นทางการหมายถึง กลุ่มที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการจากผู้มีอำนาจและมี
กฎระเบียบรองรับอย่างถูกต้อง ส่วนอีกประเภทคือกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ หมายถึงกลุ่มคนที่มีกร
รวมกลุ่มกันขึ้นมาตามธรรมชาติของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มักจะเป็นกลุ่มที่มีสมาชิกจำนวน
ไม่มาก มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด ติดต่อกันบ่อยและง่าย

จากความหมายและความสำคัญของการรวมกลุ่ม หมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป
มารวมกัน เกิดจาก มีวัตถุประสงค์มีเป้าหมายเดียวกัน การเป็นผู้ที่ชอบพอกันและกัน เป็นผู้ที่มีความ
สนใจความเชื่อคล้ายกัน มีความใกล้ชิดกัน มีความสัมพันธ์ที่ติดต่อกัน มีการติดต่อสื่อสารกัน มี
เสน่ห์ของบุคลิกภาพ และพื้นฐานของมนุษย์ที่ต้องการเข้าร่วมกลุ่มเพื่อเปรียบเทียบกับบุคคลอื่นใน
เรื่องต่างๆ กระบวนการเกิดกลุ่มมี ขั้นตอนการก่อตัว การดำเนินการเคลื่อนไหวและการ
เจริญเติบโต

กระบวนการเกิดกลุ่มในสังคมมีหลายขั้นตอน (ปาริชาติ วัลย์เสถียร, 2542) ได้สรุปหลัก
ของนักวิชาการหลายท่านไว้ดังนี้

1. **ขั้นก่อตัวของกลุ่ม** ที่เกิดจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจนกระทั่งกลายเป็นการ
กระตุ้นจิตสำนึก ให้ตระหนักถึงสิ่งที่เผชิญอยู่ เกิดแกนนำในการประสานความสนใจร่วมในการ
รวมกลุ่ม
2. **ขั้นดำเนินการเคลื่อนไหว** หรือการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่ม หลังจากที่ถูกคุยตกลงกัน จึง
ต้องมีการวางแผน วางกฎระเบียบ และวางแนวทางในการทำงานของกลุ่ม
3. **ขั้นการเจริญเติบโต** และการขยายกิจกรรมของกลุ่ม ระดมทรัพยากรจากภายในและ
ภายนอกชุมชน ใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันในการสร้าง
เครือข่ายของกลุ่ม

เมื่อเกิดกลุ่มขึ้นการเสริมสร้างกลุ่มต้องมีเทคนิคและบทบาทการทำงานในแต่ละขั้นตอนของการรวมกลุ่มเพื่อให้กลุ่มสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้ดังนี้

1. **ขั้นก่อนการเกิดกลุ่ม** เป็นขั้นตอนก่อนการจัดตั้งกลุ่ม การปลูกจิตสำนึกเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกที่อยู่กระจัดกระจายเกิดความตระหนัก รับรู้ถึงปัญหา เกิดความสนใจในการเข้ามาร่วมกันแก้ไขปัญหาโดยมีเทคนิคที่ใช้ได้แก่ การสร้างความศรัทธา ความไว้วางใจกับกลุ่มเป้าหมาย การสร้าง หน่วยงาน หรือ แนวร่วม การศึกษาสำรวจข้อมูล สถานการณ์ หาปัญหาหรือความต้องการหรือ การศึกษาวิเคราะห์ชุมชน

2. **ขั้นการสร้างกลุ่ม** หรือขั้นการดำเนินงานกลุ่ม เป็นขั้นของการรวมตัวจัดตั้งกลุ่มเป็นการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษา วิเคราะห์ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการคิดค้นแนวทางแก้ไขปัญหาและมีการสนับสนุนในเรื่องความรู้หรือเทคโนโลยี โดยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนศึกษาดูงานระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน หรือการเชิญวิทยากรจากภายนอกมาให้ความรู้

3. **ขั้นการเจริญเติบโตของกลุ่ม** ขั้นการขยายกลุ่ม หรือขั้นการบำรุงรักษากลุ่ม เมื่อกลุ่มมีความเคลื่อนไหว มีการดำเนินกิจกรรมที่ต่อเนื่อง กลุ่มก็จะเกิดพลัง เมื่อแต่ละกลุ่มเกิดพลังก็จะมีการขยายกลุ่มในลักษณะของการขยายเป็นเครือข่าย การสร้างแกนนำหรือจุดเชื่อมแม่ข่าย การเสริมเรื่องการบริหารจัดการ และการติดต่อสื่อสารเป็นสิ่งสำคัญ ในการเสริมสร้างและพัฒนาเครือข่าย ดังนั้นเทคนิควิธีการในขั้นตอนนี้ จึงมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการกระตุ้นให้เครือข่ายตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย และพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มในการอยู่ร่วมกันเป็นเครือข่าย

การรวมกลุ่มเป็นแนวคิดในการทำงานร่วมกัน เกิดจากการรวมตัวของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีวัตถุประสงค์ มีความสัมพันธ์ ความเป็นหนึ่งเดียวกันซึ่งต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ในการทำงานร่วมกัน ให้เกิดผลเป็นไปตามเป้าหมายของกลุ่มที่ได้กำหนดซึ่งรูปแบบของกลุ่มขึ้นอยู่กับเงื่อนไขความสัมพันธ์ โครงสร้างทางสังคมและกิจกรรมของชุมชน รวมทั้งบริบทชุมชนที่มีอิทธิพลต่อกลุ่มนั้นๆ จากการศึกษาได้นำแนวคิดการรวมกลุ่มมาเป็นแนวทางในการศึกษา การรวมกลุ่มของเยาวชน โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญในการรวมกลุ่ม คือ วัตถุประสงค์และเป้าหมาย ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มการปรับตัวของสมาชิกในกลุ่มที่สอดคล้องกับเป้าหมาย ที่จะสามารถร่วมกันทำกิจกรรม และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.3 แนวคิดเรื่องเครือข่าย

แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย จัดเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญและถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายในการอธิบายการเคลื่อนไหว จากกลุ่มสู่การรวมตัวเป็นเครือข่าย เพื่อสร้างพลังในการขับเคลื่อน

กระบวนการพัฒนา หรือสร้างพลังในการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ดังที่ (กาญจนา แก้วเทพ, 2538) กล่าวว่า เครือข่ายหมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลายองค์กรที่ต่างก็มีทรัพยากรของตัวเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมายของตัวเอง บุคคล กลุ่มหรือองค์กรเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลาอันพอสมควร เมื่ออาจจะไม่ได้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็จะมีการวางรากฐานเอาไว้ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆ เพื่อแก้ปัญหาที่สามารรถติดต่อไปได้

การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน ในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่มองค์กร ที่มีลักษณะเป็นเครือข่าย และเรียกชื่อตามลักษณะการรวมตัวของเครือข่ายนั้น เป็นรูปแบบหนึ่งของการเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นกระบวนการทางสังคมที่มีการประสานงานระหว่างบุคคลหรือกลุ่มองค์กร (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, 2547) กล่าวว่า เครือข่ายทางสังคมหมายถึง ความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่มและกลุ่มกับเครือข่าย โดยเป็นการอธิบายถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ เช่น กิจกรรม การสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฯลฯ ซึ่งเราสามารถมองเห็นได้ทั้งในมิติแห่งความสัมพันธ์ที่ปัจเจกบุคคลส่วนหนึ่งของเครือข่าย และเครือข่ายมีความสัมพันธ์กับแบบแผนหรือเส้นทางของปัจเจกบุคคลและกลุ่มคน โดยเป็นกระบวนการที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรม การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน และความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกัน

การสร้างเครือข่ายและการพัฒนาการเกิดเครือข่าย เครือข่ายแต่ละเครือข่ายต่างก็มีจุดเริ่มต้นหรือถูกสร้างมาได้ด้วยวิธีการต่างๆกัน (ปาริชาติ วัลย์เสถียรและคณะ, 2543) โดยสรุปได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. **เครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติ** เครือข่ายนี้มักเกิดจากการที่ผู้คนมีความคิดตรงกัน ทำงานคล้ายคลึงกัน หรือประสบกับสภาพปัญหาเดียวกันมาก่อนมารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสพการณ์ไปจนถึงร่วมกันแสวงหาทางเลือกใหม่ที่ดีกว่าในการดำรงอยู่ของกลุ่มสมาชิกอันเป็นแรงกระตุ้นที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มเอง เครือข่ายเช่นนี้มักเกิดในพื้นที่ชุมชนที่มีวัฒนธรรมความเป็นอยู่คล้ายคลึงกันมารวมกันเป็นกลุ่มเป็นชมรมก่อนต่อเมื่อมีการเพิ่มขึ้นของสมาชิกมีการขยายพื้นที่ดำเนินการออกไปหรือมีการขยายเป้าหมาย(วัตถุประสงค์)ของกลุ่มมากขึ้น กลุ่มก็มักจะพัฒนาขึ้นมาเป็นเครือข่ายเพื่อให้เกิดความครอบคลุมต่อความต้องการของสมาชิก เครือข่ายเช่นนี้มักมีเวลาการก่อร่างสร้างเครือขายนาน แต่เมื่อเกิดแล้วก็จะมีความเข้มแข็งยั่งยืนและมีแนวโน้มที่เครือข่ายจะขยายตัวเพิ่มเมื่อเปรียบเทียบกับเมื่อเริ่ม

2. เครือข่ายจัดตั้ง เครือข่ายจัดตั้งนี้มักจะมี ความเกี่ยวข้องกับนโยบาย หรือการดำเนินงานของภาครัฐอยู่เป็น ส่วนมากทั้งนี้ก็เป็นไปตามแนวคิดเดิมที่อาศัยกลไกของรัฐบาลผลักดันให้เกิดรูปธรรมของงาน โดยเร็วและโดยมากเข้าไว้ก่อน ภาคีสมาชิกที่เข้าร่วมเครือข่ายมิได้มีพื้นฐานความต้องการ ความคิด ความเข้าใจที่ตรงกันมาก่อน การรวมตัวกันจึงเป็นลักษณะชั่วคราวซึ่งการเฉพาะกิจไม่มีความต่อเนื่องและมักจะจางหายไป ในที่สุด ยกเว้นว่าเครือข่ายจะได้รับการชี้แนะที่ดีอย่าง ที่ควรจนสามารถสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและนำไปสู่การพัฒนาเป็นเครือข่ายที่แท้จริงได้ อย่างไรก็ตามแม้ว่ากลุ่มจะยังคงรักษาสถานภาพเครือข่ายไว้ได้ แต่แนวโน้มเครือข่ายก็มักจะลดขนาดลงเมื่อเปรียบเทียบกับเมื่อเริ่มก่อตั้ง

3. เครือข่ายวิวัฒนาการ เครือข่ายวิวัฒนาการนี้เป็นอีกรูปแบบการกำเนิดเครือข่ายที่มีได้เป็นไปโดยธรรมชาติแต่แรกเริ่มและก็มีได้ถูกจัดตั้งโดยตรงแต่จะเป็นไปในลักษณะของกระบวนการพัฒนาผสมผสานอยู่ โดยเริ่มที่กลุ่มบุคคล/องค์กร มารวมกันด้วยวัตถุประสงค์กว้างๆ ในการที่จะสนับสนุนกันและเรียนรู้ไปด้วยกันก่อน โดยอาจจะยังมีได้มีเป้าหมาย/วัตถุประสงค์ร่วมเฉพาะใดๆ อย่างชัดเจนนักหรือในอีกลักษณะหนึ่งถูกจุดประกายความคิดจากภายนอกไม่ว่าจะเป็นการได้รับฟังหรือการได้ไปเห็นเครือข่ายอื่นๆ แล้วเกิดความคิดที่จะรวมตัวกันสร้างพันธะสัญญาเป็นเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือพัฒนาตนเองบ้าง เครือข่ายที่ว่านี้แม้ว่าจะมีได้เกิดจากแรงกระตุ้นภายในโดยตรงแต่แรกแต่ถ้าหากสมาชิกมีความตั้งใจจริงที่เกิดจากจิตสำนึกที่ดีได้รับการกระตุ้นสามารถร่วมกันกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนได้โดยสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกแล้วเครือข่ายนี้ก็จะสามารถพัฒนาตนเองต่อไปจนสร้างเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งเหมือนเครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติได้เช่นเดียวกัน

เครือข่ายที่เกิดขึ้นจะมีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้

1. สมาชิก เนื่องจากเครือข่ายคือการเชื่อมโยง ดังนั้นจึงตรงไปตรงมาที่เครือข่ายจะต้องเริ่มต้นจาก การมีสมาชิกประกอบเข้ากันเป็นเครือข่ายโดยสมาชิกเหล่านี้หากมีจำนวนมากก็อาจจำเป็นต้องมีคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่ในการจัดการประสานงานให้เครือข่ายดำเนินไปได้โดยราบรื่นและด้วยเหตุที่เครือข่ายมีสมาชิกหลายองค์กร หลายบทบาท สมาชิกทั้งหมดจึงอาจจำแนกคร่าวๆ ตามน้ำหนักความสำคัญของสมาชิกที่มีต่อเป้าหมายเครือข่ายเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ สมาชิกแกนหลักผู้เกี่ยวข้อง โดยตรงกับผลงานตามเป้าหมายเครือข่าย และสมาชิกแกนเสริมผู้เป็นฝ่ายสนับสนุน การจำแนกสมาชิกเป็น 2 กลุ่มนี้มีได้กำหนดไว้เป็นสาระสำคัญเพื่อการแบ่งแยกสมาชิกแต่เป็นการหยิบยกขึ้นมาเพื่อเป็นประโยชน์ในแง่ที่ต้องการให้สมาชิกได้ตระหนักรู้ว่าบทบาทสมาชิกแต่ละส่วนอาจมีความแตกต่างกันไปตามความสัมพันธ์ที่มีต่อเป้าหมาย เครือข่ายดังกล่าว ผู้ที่

เป็นสมาชิกแกนหลักก็จะได้ตระหนักว่าตนควรจะต้องทำอะไร ส่วนสมาชิกแกนเสริมก็เข้าไปมีบทบาทสนับสนุนอย่างเหมาะสมเพื่อมิให้สมาชิกแต่ละส่วนเกิดความสับสนในบทบาทของตนในการช่วยกันให้เครือข่ายดำเนินการไปได้ อย่างยั่งยืน

2. กรรมการ / ผู้ประสานงาน ดังได้กล่าวแล้วว่า เครือข่ายที่มีสมาชิกจำนวนมากจำเป็นต้องมีคณะกรรมการหรือมีจำนวนไม่มากก็จำเป็นต้องมีผู้ทำหน้าที่ประสานงานเพราะอย่างน้อยก็ต้องได้นัดหมายพบปะกันในการทำงานเดียวกันกับการบริหารในองค์กรต่างๆ อย่างไรก็ตามมีสิ่งที่เห็นว่าการเป็นเครือข่ายนั้นจะแตกต่างไปจากองค์กรการทำงานที่ตรงที่องค์กรจะให้ความสำคัญกับผู้นำองค์กรมาก ในขณะที่การเป็นเครือข่ายจะให้ความสำคัญกับสมาชิกทุกคนเสมอกันสมาชิกแต่ละคนมีอิสระทางความคิด การตัดสินใจของเครือข่ายจึงเป็นผลรวมทางความคิดของเหล่าสมาชิก ดังนั้นการขับเคลื่อนเครือข่ายจึงมีลักษณะการ "นำ" การดำเนินงานในแบบที่ไม่ต้องมีผู้นำเพราะผู้นำที่แท้จริงคือสมาชิกทั้งหมดและเพื่อให้เกิดการนำเครือข่ายไปได้สิ่งที่เครือข่ายต้องการจึงได้แก่ ผู้ประสานงานเพื่อให้เกิดการจัดการที่ดีต่อกระบวนการที่ทำให้สมาชิกสามารถนำพาเครือข่ายขับเคลื่อนไปด้วยพลังร่วมของสมาชิก

3. เป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ เนื่องจากเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ถือเป็นจุดร่วมสำคัญของการเป็นเครือข่าย ดังนั้นความชัดเจนของเป้าหมายจึงมีความสำคัญต่อการเข้าร่วมและคงอยู่ของสมาชิกที่มากันหลากหลายเพราะสมาชิกที่เข้ามาคงต้องมีคำตอบสำหรับตัวเองว่าเข้าไปในเครือข่ายเพื่ออะไร และเครือข่ายสามารถตอบสนองต่อความต้องการหรือภารกิจของตนเอง/องค์กรหรือไม่ นอกจากนี้ตัวเป้าหมายเองจะเป็นตัวกำหนดกิจกรรมของเครือข่ายที่จะตามมา ดังนั้นการกำหนดเป้าหมาย นอกจากจะต้องมีความชัดเจนแล้วยังต้องมีความเป็นไปได้ของการที่เครือข่ายจะดำเนินการไปสู่เป้าหมายนั้นด้วย มิเช่นนั้นเป้าหมายก็จะกลายเป็นเพียงความคิดฝันที่ไม่สามารถทำให้เป็นจริงได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับเครือข่ายที่อยู่ในระยะเริ่มก่อตั้งมีข้อเสนอแนะว่าควรกำหนดเป้าหมายหลักเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งที่จะสามารถบรรลุให้ได้เสียก่อน ถ้าหากต้องการขยายวัตถุประสงค์ออกไปอีกจึงค่อยกำหนดในภายหลังเมื่อเครือข่ายมีความเข้มแข็งมากขึ้นบ้างแล้ว

4. กิจกรรม เครือข่ายจำนวนมากที่มีองค์ประกอบทั้งสมาชิกและมีเป้าหมายครบถ้วน แต่กลับไม่สามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกันของเครือข่ายโดยที่เครือข่ายคิดหรือดำเนินการเองได้ นอกจากต้องอาศัยองค์กร หน่วยงานภายนอกเป็นผู้จัดกิจกรรมให้ กิจกรรมจึงถูกจัดเป็นครั้งคราวขาดความต่อเนื่อง และแม้ว่ากิจกรรมเกิดขึ้นสมาชิกก็อาจจะไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นเรื่องของเครือข่ายเนื่องจากกิจกรรมนั้นมีได้เกิดจากความคิด การตัดสินใจของสมาชิกส่วนรวมแต่เป็นไปตามความประสงค์ของหน่วยงาน ผู้จัด ซึ่งแตกต่างจากเครือข่ายที่สามารถจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับ

วัตถุประสงค์ของเครือข่ายได้ด้วยอาศัยการมีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมทรัพยากรของสมาชิกด้วยกันเองทั้งนี้ต้องเข้าใจว่ากิจกรรมที่เกิดขึ้นมิใช่จะต้องเป็นกิจกรรมใหญ่โตที่ต้องรวมสมาชิกทั้งหมดให้ได้เท่านั้น เพราะอาจมีกิจกรรมที่สมาชิกส่วนหนึ่งมีความสนใจใคร่เรียนรู้จากสมาชิกอีกส่วนหนึ่งเป็นการเฉพาะก็นับว่าเป็นกิจกรรมในเครือข่ายที่ควรสนับสนุนให้มีเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเองอย่างเป็นธรรมชาติและเป็นการกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัว ในหมู่สมาชิกด้วยกันเอง อนึ่งการจัดเวทีพบปะกันของสมาชิกจำนวนมากๆ นั้นจะสามารถกระตุ้นกระแสให้เกิดความตื่นตัวได้ค่อนข้างดีแต่ก็อาจจะทำให้การมีปฏิสัมพันธ์เรียนรู้ระหว่างสมาชิกกันเองน้อยลงไปบ้างซึ่งเป็นสภาพที่มีผู้เข้าร่วมประชุมมากๆ นอกจากนี้การเตรียมการพบปะสำหรับคนหมู่มากก็ต้องการเวลาและทรัพยากรมากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เครือข่ายควรนำมาเป็นข้อพิจารณาช่วยในการเลือกรูปแบบการพบปะกันของสมาชิก

เครือข่ายมีหลายประเภท ขึ้นอยู่กับสมาชิก พื้นที่ กิจกรรมหลัก วัตถุประสงค์ และโครงสร้างการดำเนินงานในลักษณะองค์กรของเครือข่ายเอง (เสรี พงศ์พิศ, 2548) ได้อธิบายประเภทเครือข่ายไว้ดังนี้

เครือข่ายแนวราบโดยการประสานบุคคลที่อยู่ในระดับเดียวกัน อาชีพเดียวกัน ให้มาเชื่อมประสานเป็นเครือข่ายกัน เช่น เครือข่ายเกษตรกร เครือข่ายนักพัฒนา เครือข่ายนักวิจัย เป็นต้น อาจเป็นปัจเจกบุคคลหรืออาจเป็นสถาบันก็ได้ เช่น เครือข่ายสถาบันวิจัย เครือข่ายศูนย์ข้อมูล เป็นต้น บางเครือข่ายอาจเปิดสำหรับบุคคลทั่วไป สถาบันทั่วไป ใครก็ได้ที่สนใจในเรื่องหรือประเด็นเดียวกันนั้น

เครือข่ายที่มีลักษณะแนวตั้ง เช่น การนำคนจากหลากหลายอาชีพที่แตกต่างกันมาเป็นเครือข่ายกัน เช่น เกษตรกร นักพัฒนา นักวิชาการ นักธุรกิจ นักการเมือง องค์กรทุน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจและความร่วมมือกัน โดยเน้นที่การให้ข้อมูลข่าวสารมากกว่าการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน

เครือข่ายส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพื่อทำให้การสื่อสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ดีขึ้นง่ายขึ้น และมีการร่วมมือกันในเรื่องต่างๆ ได้สะดวกและดียิ่งขึ้น และอีกบางส่วนทำให้เป็นพลังต่อรองกับอำนาจต่างๆ ได้ดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของรัฐหรือเอกชน องค์กรทุนหรือองค์กรวิชาการทำให้ได้รับความสนใจและความช่วยเหลือง่ายขึ้น

เครือข่ายจำนวนหนึ่งเกิดขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือในด้านการวิจัย การศึกษา การฝึกอบรม การจัดการทรัพยากร การจัดการตลาด บางเครือข่ายแลกเปลี่ยนทรัพยากรกัน เช่น พันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์ ผลผลิตทางการเกษตรในท้องถิ่น บางเครือข่ายเน้นการร่วมกันเพื่อกดดันทางการเมือง ธรรมชาติเพื่อให้สังคมเกิดสำนึกในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ป่าชุมชน การสร้างเขื่อน เป็นต้น บาง

เครือข่ายมีวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย เช่น นอกจากแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารแล้ว ยังมีความร่วมมือในทางปฏิบัติอีกหลายเรื่อง เช่น การวิจัยร่วมกัน ฝึกอบรมร่วมกัน ดำเนินกิจกรรมบางอย่างเพื่อส่วนรวมร่วมกัน

นอกจากนั้น (สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช อ้างในพระมหาสุทนต์ อากาศโร, 2547) ในการวิเคราะห์เครือข่ายนั้นมีเป้าหมายหลักที่จะบอกว่า เครือข่ายที่มีความเข้มแข็ง มีความลื่นไหลของข้อมูล มีกระบวนการที่มีชีวิตชีวา มีการบริหารจัดการที่ดี และมีกระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพนั้น ควรมีกระบวนการจัดการหรือใช้เกณฑ์เช่นใดในการพิจารณา ในที่นี้จะกล่าวถึงแนวทางการวิเคราะห์และประเมินเครือข่าย โดยนัยต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการทำงานของเครือข่ายชัดเจนดังนี้

การวิเคราะห์องค์ประกอบและกระบวนการของเครือข่าย พิจารณาจาก

1. **สมาชิก** วัตถุประสงค์ เป้าหมาย กฎ กติกา ภารกิจ กิจกรรมและกองทุนของเครือข่าย
2. **การรวมตัวเป็นเครือข่าย** เช่น กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิก การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพึ่งพาอาศัย ความเท่าเทียมในการให้และรับ การสื่อสารเพื่อสร้างความหมายและโลกทัศน์ร่วมกัน การสร้างและพัฒนาเครือข่าย การปรับเปลี่ยนแนวคิด และกระบวนการทัศน์ในการทำงาน
3. **การวิเคราะห์กระบวนการทำงานของเครือข่าย** เช่น การประสานพลัง ได้แก่การทำงานในจุดเล็กๆ และการทำงานภาพรวมของหน่วยใหญ่
4. **การจัดการตนเอง** การสามารถจัดลำดับความสำคัญของภารกิจกระบวนการที่นำไปสู่การเรียนรู้ การปรับตัว การทำกิจกรรมเคลื่อนไหวต่างๆ ของเครือข่าย
5. **การวิเคราะห์ความเป็นพหุลักษณะ** พิจารณาในความหลากหลาย เช่น สมาชิก พื้นที่ ดำเนินการ กิจกรรม ฯลฯ

การวิเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่าย พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับกระบวนการ การทำงานด้านต่างๆ ที่มีการเกี่ยวข้องกับข้อมูลและการสื่อสาร

การวิเคราะห์ผลงานของเครือข่าย พิจารณา

1. **ด้านการต่อรองและการจัดผลประโยชน์** เป็นการวิเคราะห์กระบวนการสร้างพลังและอำนาจในการต่อรองของเครือข่ายที่เกี่ยวข้องสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น การกำหนดแนวทางป้องกัน การบูรณาการประชาชน การจัดการทรัพยากรในชุมชน เป็นต้น
2. **ด้านการสร้างพื้นที่ทางสังคม** พิจารณาจากการสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การสร้างความพึงพอใจให้กับมวลสมาชิก การสร้างการยอมรับในสังคม การขยายขอบเขตการทำงาน การไว้วางใจของสมาชิก

3. **ด้านการสร้างตัวตนและอัตลักษณ์** การสร้างจุดยืนและการจัดการตนเองเป็นฝ่ายที่มีความเชื่อมต่อกับจุดต่างๆ พิจารณาจาก การสร้างประชาสังคม การชุมนุมต่อต้านการรุกรานจากภายนอก การพัฒนาตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้

4. **ด้านการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ** ประสานความร่วมมือทุกฝ่ายทั้งด้านอุปถัมภ์ การต่อต้านเชิงอำนาจ การต่อรองผลประโยชน์

5. **ด้านการสร้างชุมชนแนวปฏิบัติสร้างแรงจูงใจ** ภายใต้ความสามัคคีของสมาชิกเครือข่าย

เครือข่ายเป็นกระบวนการทำงานที่มีการเชื่อมโยงประสานงานระหว่างบุคคล องค์กร หน่วยงานต่างๆ ที่มีฐานที่ตั้งอยู่บนวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายเดียวกัน และด้วยปรัชญาการอยู่ร่วมกัน โดยเห็นคุณค่าของสมาชิกทุกคนทุกหน่วยเสมอกันจึงสามารถสร้าง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาคีสมาชิกในแนวราบที่อาศัยความเข้าใจและความจริงใจเป็นกลไกให้เกิดการขับเคลื่อนของเครือข่าย แทนการใช้อำนาจและการสั่งการในกรอบระบบแห่งการบังคับบัญชาซึ่งเป็นการปิดกั้นปัญญา มนุษย์และละเลยความหลากหลายที่เราสามารถอาศัยการจัดการที่ค้ำความหลากหลายเหล่านั้นมารวมกันอย่างเป็นเอกภาพเพื่อก่อให้เกิดคุณภาพใหม่ทั้งในรูปแบบของการเรียนรู้ การลงมือปฏิบัติ ไปจนถึงการสร้างสรรค่นวัตกรรม การวิเคราะห์กระบวนการทำงานของเครือข่าย วิเคราะห์ โครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่าย และวิเคราะห์ผลงานของเครือข่าย

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้แนวคิดนี้เป็นแนวทางในการศึกษาบริบทที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม เป็นเครือข่ายเยาวชนลุ่มน้ำแม่วาง พัฒนาการของกลุ่มในแต่ละช่วง โครงสร้างและองค์ประกอบของเครือข่ายที่จะนำไปสู่กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมถึงการเชื่อมโยงประสานงานของกลุ่มเยาวชนและกลุ่มต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน

2.4 แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม (เฮนรี่ จามริก, 2538) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงนั้นคือ การที่ประชาชนมีโอกาสอย่างมีอิสระ ปราศจากการแทรกแซง การครอบงำ การบังคับ ให้ได้พัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดแจงใช้ควบคุมระดมทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์ เพื่อการดำรงชีพตามคามจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม ซึ่งเป็นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจที่จะกำหนดวิถีชีวิตของตนอย่างเชื่อมั่น เพื่อเป้าหมายแห่งการพึ่งตนเองได้ในที่สุด ส่วน (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2543) ยังได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่า เป็นการที่มวลชนมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลายระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการตัดสินใจเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์

การพัฒนาและเป้าหมายสูงสุดของสังคม รวมทั้งโอกาสในการกำหนดการจัดสรรทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และการมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนงาน การดำเนินงานในโครงการพัฒนาและการประเมินผลซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดการพัฒนาตามแนวทางที่สนองความต้องการพื้นฐานของประชาชน

(เจริญ ภัทระ, 2540) ได้กล่าวถึง ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 4 ประการ

1. การที่กลุ่มประชาชน หรือขบวนการของประชาชน ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาเป็นผู้อยู่ในวงการณ์นอกระบบราชการ ได้เพิ่มความสามารถในการควบคุมทรัพยากรและสถาบันต่างๆ ตามสถานะสังคมที่เป็นอยู่

2. การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการและควบคุมการใช้ การกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม การมีส่วนร่วมของประชาชน ได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเอง

3. กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ไขปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้ ความชำนาญ ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม สนับสนุน ติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กร และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

4. กระบวนการที่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้รับ โอกาส และใช้โอกาสที่ได้รับแสดงออกซึ่งความรู้สึกร่วมคิด แสดงออกซึ่งสิ่งที่เขามี แสดงออกซึ่งสิ่งที่เขาต้องการ แสดงออกซึ่งปัญหาที่กำลังเผชิญ แสดงวิธีการแก้ปัญหา และลงมือปฏิบัติโดยช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด

นอกจากนี้ (ปรีชาติ วัลย์เสถียร, 2542) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมคือ การที่ประชาชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรธรรมชาติตลอดจนปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ประชาชนพัฒนาการรับรู้ สติปัญญาและความสามารถในการตัดสินใจกำหนดชีวิตด้วยตนเอง ถือได้ว่าการมีส่วนร่วมเป็นทั้งวิธีการ และเป้าหมายในเวลาเดียวกัน

จากความหมายและความสำคัญ สรุปว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง การที่บุคคล กลุ่ม ได้รับโอกาสของการเข้าร่วมในกระบวนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาที่แสดงออกถึงความต้องการของตนต่อกลุ่ม ในรูปแบบต่างๆของบุคคล กลุ่ม องค์กร

ลักษณะและรูปแบบของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ นั้น มีหลากหลาย (อภินันท์ รพีพัฒน์, 2539) ได้กล่าวถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการพัฒนาไว้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหา และจัดลำดับความสำคัญ ปัญหา

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการค้นหา และพิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ปัญหา

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา

ขั้นที่ 5 การมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมการพิจารณา

ส่วน (สัมพันธ์ เตชะอริก และคณะ, 2537) ได้ศึกษาศักยภาพและเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น พบว่า การมีส่วนร่วมขององค์กรเครือข่าย ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ

1. การร่วมคิดและวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุแห่งปัญหาและทางเลือกการแก้ไขปัญหา อันเป็นพื้นฐานทางความคิดในการประมวลความรู้ทั้งหลายของชุมชน

2. การตัดสินใจ อันเป็นหัวใจสำคัญของการมีส่วนร่วมในการที่จะให้คนส่วนใหญ่ในชุมชนได้ใช้อำนาจของตนเอง ตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ

3. การวางแผนเมื่อตัดสินใจว่าจะดำเนินการ เป็นที่แน่นอนแล้วอยู่ที่การวางแผนอย่างเป็นระบบว่าควรอะไรก่อนหลังและอย่างไร

4. การปฏิบัติ เป็นการปฏิบัติจริงตามสิ่งที่คิดและวางแผนไว้

5. การติดตามประเมินผล เพื่อให้ได้ข้อมูลเพื่อเป็นการปรับปรุงและแก้ไขในสิ่งที่ได้ดำเนินการไปแล้วให้ดียิ่งขึ้น

การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึกและสร้างการจูงใจให้ประชาชนตระหนัก และเข้ามามีส่วนร่วมได้สรุปประสบการณ์การทำงานสำหรับกระบวนการที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม (นเรศ สงเคราะห์สุข, 2539) ได้เสนอการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 2 ประการ คือ

1. การจัดกระบวนการเรียนรู้ ในการจัดกระบวนการเรียนรู้สามารถทำได้หลายวิธี ดังต่อไปนี้

1) จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจ และเรียนรู้ร่วมกัน ในประเด็นต่างๆ

2) จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ หรือจัดทัศนศึกษาดูงานระหว่างกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน

3) ฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่าง ๆ

4) ลงมือปฏิบัติจริง

5) ถอดประสบการณ์และสรุปบทเรียนที่จะนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการทำงานที่เหมาะสม

2. การพัฒนาผู้นำเครือข่าย เพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความรู้และความสามารถที่มีอยู่ จะช่วยให้สามารถริเริ่มกิจกรรมการแก้ไขปัญหา หรือกิจกรรมการพัฒนาได้ ซึ่งสามารถทำได้ หลายวิธีดังต่อไปนี้

1) แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำทั้งภายในและภายนอกชุมชน

2) สนับสนุนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง

3) แลกเปลี่ยนเรียนรู้และดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง จะทำให้เกิดกระบวนการจัดการและจัดองค์กรร่วมกัน

ลักษณะและรูปแบบของการมีส่วนร่วมนั้น มีหลากหลายตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม เนื้อหาสาระของการจัดการภายในกลุ่ม รวมทั้งคุณลักษณะโดยพื้นฐานและความสัมพันธ์ของบุคคล กลุ่มในการเข้าไปมีส่วนร่วม จึงกล่าวได้ว่า การส่งเสริมการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในต้องอยู่บนรากฐานแห่งศรัทธาในตัวประชาชน มีความเชื่อในคุณค่าและศักยภาพของมนุษย์ เป็นทรัพยากรที่มีความหมายและสำคัญที่สุด มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นถ้ามีโอกาสการให้การศึกษาและการให้โอกาสจะช่วยดึงพลังซ่อนเร้นในตัวคนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

การมีส่วนร่วมคือ กระบวนการตัดสินใจร่วมกันของคนในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งในเรื่องใดเรื่องหนึ่งของชุมชน โดยในกระบวนการตัดสินใจของชุมชน ต้องได้รับความร่วมมือกันของคนในชุมชนในการค้นหาสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น ร่วมกันคิดและหาทางออกสำหรับปัญหา ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของสำนักความถูกต้องและผลประโยชน์ของชุมชนส่วนรวมเป็นหลัก เมื่อชุมชนมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาแล้ว คนในชุมชนก็ต้องมีบทบาทในการร่วมกันในการปฏิบัติตามข้อตกลงเหล่านั้น และเมื่อปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนดไว้แล้ว จำเป็นที่คนในชุมชนจะต้องเข้าร่วมในการประเมินผลของการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการพัฒนาของแนวทางการแก้ปัญหาครั้งต่อไป

การนำแนวคิดการมีส่วนร่วมมาเพื่อศึกษาบริบทที่ส่งผลต่อการรวมกลุ่มและกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายเยาวชนกลุ่มน้ำแม่วางที่ดำเนินการมีส่วนร่วมในสังคมด้วยกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องต่อวิถีชีวิตของตน ที่ผ่านการเรียนรู้ เลียนแบบจากผู้นำท้องถิ่น ชุมชน ที่ได้มีการถ่ายทอด การส่งผ่านประสบการณ์ รวมทั้งการมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนภายนอกและนำมาใช้ภายในชุมชน

2.5 แนวคิดเรื่องทุนทางสังคม

ทุนทางสังคม (อนุก นาคะบุตร, 2536) ได้ให้ความหมายไว้ว่า คือพลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนให้ชุมชนต่างๆ ในการเพิ่มทุนให้กับชุมชนของตนเองมากขึ้น มีความเท่าทันกับปัญหา และมีความสามารถในการแก้ไขปัญหา บางที่เรียกพลังทางสังคม คือเอาคนมารวมกันเอาความดีมารวมกัน เอาความรู้มารวมกัน เกิดเป็นทุนทางสังคม แล้วแปลงเป็นพลังงานทางสังคม ท้ายที่สุดในระยะยาวชุมชนสามารถที่จะพึ่งตนเองได้

นอกจากนั้น(สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2542) ได้สรุปทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมไทยไว้ว่าสังคมไทยเป็นสังคมกสิกรรมที่ผืนแผ่นดินที่กว้างใหญ่ หลากหลายในระบบการผลิตและหลากหลายในทรัพยากรพันธุกรรมทั้งพืชและพันธุกรรมสัตว์ มีแบบแผนการผลิตและการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย มีความเอื้ออาทร มีการสั่งสมต่อกันมา ทุนทางสังคมไทยจึงมีอยู่หลากหลายดังนี้

1. **วัฒนธรรมชุมชน** เป็นสิ่งที่ผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิด การมองโลก ความเชื่อและจิตสำนึกที่สัมพันธ์กับบุคคล ในระดับปัจเจกชนเผ่า และเชื้อชาติ ได้แก่ ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรม และประเพณีต่างๆ ตามแต่ละเชื้อชาติ เช่น การถือศีลอดของชาวมุสลิม หรือประเพณีกินเจของชาวจีน ที่ช่วยให้คนตั้งตนอยู่ในศีลในธรรม และตั้งตนอยู่ในชีวิตที่สมถะ มีตัวอย่างในบางพื้นที่ ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีส่วนในการช่วยรักษาทรัพยากรป่าไม้ และแหล่งน้ำได้อย่างสมบูรณ์

2 **กฎ จารีต ประเพณี** อันเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นที่หล่อหลอมจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งเป็นสำนึกร่วมของคนในชุมชนที่มุ่งสร้างระบบขึ้นมาเพื่อดูแลควบคุมชุมชนให้ดำเนินชีวิตไปตามระบบคุณค่า และระบบคิดของชุมชนนั้นๆ เช่น กฎของการแบ่งปันน้ำ

3. **ภูมิปัญญาท้องถิ่น** และกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสั่งสมมา เช่น ภูมิปัญญาด้านการเกษตรกรรม การแพทย์พื้นบ้าน ศิลปหัตถกรรม และการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ องค์ความรู้เหล่านี้กลั่นกรองมาจากประสบการณ์ที่ละเอียดลึกซึ้งและแนบแน่นระหว่างผู้คนในชุมชนและธรรมชาติ

4. ระบบกรรมสิทธิ์และการจัดการทรัพยากรของชุมชน ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ โบราณวัตถุ ซึ่งถือเป็นมรดก จากคนรุ่นปู่ ย่า ตา ทวด ที่คนรุ่นหลังมีหน้าที่ปกป้องดูแลรักษา ทำนุบำรุง ทั้งแหล่งน้ำ ผืนดิน ผืนป่า แร่ธาตุ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีพของชุมชน ส่วน โบราณสถาน โบราณวัตถุ นั้นมีความหมายในด้านจิตใจที่สำคัญผูกพันในเชิงประวัติศาสตร์ชนชาติมากกว่า ความหมายด้านธุรกิจ

5. ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีลักษณะของระบบเครือญาติมีความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่กันช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามตกยาก เช่น ระบบเอามื้อเอาแรงกัน การลงแขกเกี่ยวข้าว การผูกเสี่ยวในภาคอีสานและใต้ ความสัมพันธ์อันอบอุ่นนี้จะเป็นการสร้างความสำคัญที่ยึดโยงความเป็นชุมชนไว้ให้เข้มแข็ง

6. ทรัพยากรบุคคลซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการสร้างเสริมชุมชนให้เข้มแข็งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มแรก ผู้นำชาวบ้าน พระ ผู้อาวุโส ผู้นำเกษตรกร ปราชญ์ชาวบ้าน การเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น และการพึ่งตนเอง อันเป็นเงื่อนไขของความเข้มแข็งของชุมชน กลุ่มที่สองคือกลุ่มองค์กรชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณะเป็นกลุ่มที่รวมกันเป็น กลุ่มความคิด กลุ่มอาชีพ กลุ่มศาสนา เพื่อทำกิจกรรมให้เกิดสาธารณะประโยชน์แก่ชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้านทอผ้า กลุ่มเยาวชนด้านยาเสพติด และคณะกรรมการรักษาป่าต้นน้ำ องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มองค์กรเหล่านี้ถือเป็นกลุ่มในภาคประชาสังคมที่สามารถขยายเครือข่ายได้กว้างขวางต่อไป

ทุนทางสังคม คือ การนำคน ความรู้ ความดี มารวมกันเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ชุมชนต่างๆ มีความเท่าทันกับปัญหา และมีความสามารถในการแก้ไขปัญหา เพื่อที่จะสามารถพึ่งตนเองได้ โดยทุนทางสังคมมีดังนี้ วัฒนธรรมชุมชน เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิด การมองโลก ความเชื่อและจิตสำนึกที่สัมพันธ์กับบุคคล ในระดับปัจเจกชน และเชื้อชาติ ภูมิจารีต ประเพณี อันเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นที่หล่อหลอมจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสั่งสมมา ระบบกรรมสิทธิ์และการจัดการทรัพยากรของชุมชน ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและทรัพยากรบุคคลซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการสร้างเสริมชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง และได้นำแนวคิดเรื่องทุนทางสังคมมาเป็นแนวทางในการศึกษาบริบทของชุมชนที่ส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มของเยาวชนจนก่อให้เกิดการจัดทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของกลุ่มเครือข่ายเยาวชน นอกจากนั้นได้ศึกษาถึงประสิทธิภาพของคนและเครือข่ายในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

2.6 แนวคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นการดำเนินการใดๆ โดยเป็นการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ มีการวางแผนการใช้ที่ดีและเหมาะสม ซึ่งส่งผลกระทบต่อมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อมน้อยที่สุด

(ยศ สันตสมบัติ, 2544) ได้กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นจะต้องเริ่มที่กรอบคิดหลักอย่างน้อย 5 ประการคือ แนวความคิดประการแรก คือ การมองระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรในบริบทของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมืองและระบบนิเวศเป็นแนวความคิดที่ช่วยให้เราสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ในท้องถิ่นกับเงื่อนไขภายนอก และช่วยชี้ให้เห็นทิศทางของการพัฒนาประเทศที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอย่างชัดเจน แนวคิดประการที่สอง คือ การมองระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรของชุมชนจากมิติทางด้านวัฒนธรรม มองความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตมนุษย์กับธรรมชาติอย่างเป็นองค์รวมและรอบด้าน แนวความคิดประการที่สาม คือ การมองระบบการจัดการทรัพยากรว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน แนวความคิดประการที่สี่ คือ การมองระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนในฐานะเป็นขบวนการทางสังคม อาจเป็นการสืบทอดวิถีปฏิบัติและจารีตประเพณีในการจัดการทรัพยากรของชุมชนมาเนิ่นนาน หรืออาจเป็นขบวนการที่เกิดใหม่อันเป็นผลมาจากการรวมตัวของชาวบ้านเพื่อต่อต้านการแทรกแซงจากภายนอก แนวความคิดประการที่ห้า คือ การมองระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรของชุมชนในบริบทของการพัฒนาชนบทและการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

สำหรับระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนอาจจำแนกออกเป็นประเด็นใหญ่ได้ 3 ประเด็น คือ

1. **หลักการจัดการ** โดยทั่วไประบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนวางอยู่บนหลักการพื้นฐาน 4 ประการ คือ ประการแรก การยอมรับในจารีตประเพณีและสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร ประการที่สอง การคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิก และความเป็นธรรมทางสังคม ประการที่สาม ความยั่งยืนของระบบการผลิตและความสมดุลของระบบนิเวศ และประการที่สี่ การมีส่วนร่วมของสมาชิกทั้งหมดของชุมชน

2. **วิธีการจัดการ** วิธีการจัดการป่าของชุมชนอาจจำแนกได้เป็น 3 ลักษณะคือ ลักษณะแรก มีการจำแนกประเภทของป่าออกเป็นประเภทต่างๆ เช่น ป่าอนุรักษ์หรือป่าต้นน้ำ ป่าพิธีกรรม ป่าใช้สอย ฯลฯ และทำการกำหนดขอบเขตป่าของชุมชน รวมทั้งขอบเขตของป่าประเภทต่างๆ อย่าง

ชัดเจน ลักษณะที่สอง มีการร่างกฎเกณฑ์และแนวทางการใช้ประโยชน์ให้สมาชิกชุมชนทราบไม่ว่าจะเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ตาม เพื่อให้สมาชิกทุกคนได้ใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างยั่งยืน ตลอดจนมีการกำหนดบทลงโทษสำหรับการฝ่าฝืนกฎระเบียบของชุมชน ลักษณะที่สาม มีการประชุมปรึกษาหารือระหว่างสมาชิกของชุมชนเป็นครั้งคราวเพื่อทบทวนกฎเกณฑ์และกติกาของชุมชน และมีการจัดตั้งองค์กรของชุมชนขึ้นเพื่อทำหน้าที่ดูแล ตรวจสอบ และควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

3. รูปแบบการจัดการ การจัดการทรัพยากรของชุมชนอาจมีรูปแบบที่แตกต่างหลากหลายออกไปตามแต่เงื่อนไขทางกายภาพและสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของแต่ละพื้นที่ ซึ่งอาจแบ่งรูปแบบการจัดการป่าชุมชนออกได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) **รูปแบบการจัดการตามจารีตประเพณี** พบรูปแบบนี้ได้ชุมชนดั้งเดิมทั้งในภาคเหนือและภาคอีสาน การจัดการทรัพยากรตามจารีตประเพณี หมายถึง การนำเอาอุดมการณ์ ความเชื่อ และวิถีคิดตามประเพณีมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการจัดการทรัพยากร

2) **รูปแบบการจัดการแบบประยุกต์** ในพื้นที่บางแห่งที่สิทธิชุมชนไม่ได้รับการยอมรับหรือถูกละเมิดจากจ้วง ชาวบ้านอาจนำเอารูปแบบและวิธีการจัดการแบบอื่นมาประยุกต์ใช้ร่วมกับการจัดการตามจารีต ประเพณี

3) **รูปแบบการจัดการที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมือง** ในบริบทของการแย่งชิงทรัพยากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างชุมชนกับรัฐและนายทุน

ส่วน (สัจฉิตา กาญจนพันธุ์, 2540) ได้ศึกษาถึงการจัดการทรัพยากรชุมชนว่า ความร่วมมือระหว่างรัฐกับชาวบ้านเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดการทรัพยากร เป็นการกระตุ้นให้ชุมชนหันมาอนุรักษ์ป่า ซึ่งเท่าที่ผ่านมามีศักยภาพในการดูแลจัดการทรัพยากรของชุมชนอยู่ในระดับหนึ่งอยู่แล้ว และภาครัฐควรส่งเสริมศักยภาพที่มีอยู่นั้น โดยแนวทางที่ควรส่งเสริมก็คือ

1. ควรจะเน้นบทบาท ในการจัดการทรัพยากร และการตัดสินใจของชุมชนและองค์กรประชาชนให้มากขึ้นกว่าเดิม โดยรัฐต้องลดบทบาทในการเป็นผู้นำลง เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนและองค์กรประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานและตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าที่เป็นอยู่ ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องปรับบทบาทใหม่ โดยต้องเป็นเพียงผู้ดูแลให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการและด้านกฎหมาย ให้แก่ประชาชนและองค์กรประชาชน นอกจากนี้กฎเกณฑ์และเงื่อนไขต่างๆ ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง น่าที่จะมีความยืดหยุ่น

ในการปฏิบัติ เพื่อให้สอดคล้องกับความจำเป็นของประชาชนได้พัฒนาตนเอง จนสามารถดำเนินการได้อย่างเข้มแข็งขึ้น

2. ควรจัดลำดับความสำคัญของกลุ่มเป้าหมาย ในการส่งเสริมงานดูแลรักษาทรัพยากร โดยชาวบ้านที่อยู่ในช่วงวัยแรงงาน เป็นส่วนที่ควรเข้าไปส่งเสริมให้มีการมีส่วนร่วมมากขึ้น เพราะมีเวลาอยู่ในชุมชนมากกว่ากลุ่มอื่นๆ

3. นอกจากบทบาทของรัฐในด้านการร่วมมือกับชุมชนเพื่อดูแลทรัพยากร รัฐน่าจะมีบทบาทในด้านการส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชน เพื่อให้ชาวบ้านได้รับผลประโยชน์และน่าจะมีการสนับสนุนในสิ่งที่ชาวบ้านขาดแคลนด้วย เช่น การตั้งกองทุนหมุนเวียน เพื่อให้ชาวบ้านสามารถกู้ยืมมาดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ชุมชนรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนมากขึ้นด้วย

เหตุสำคัญอีกประการหนึ่งนอกเหนือจากการเพิ่มขึ้นของประชากร ที่ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม คือ การขยายตัวทางเศรษฐกิจ และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งทำให้มาตรฐานการครองชีพ และอัตราการบริโภคต่อหัวสูงขึ้น ตลอดจนการใช้ทรัพยากรต่อหัวสูงขึ้นมากยิ่งขึ้น ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจมาก เพื่อให้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยมาตรการทางนิเวศพัฒนาได้ผลสูงสุดหรือบรรลุเป้าหมายทุกพื้นที่หรือทุกบริเวณที่เข้าไปจัดการนั้นวิธีการจัดการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทุกประเภททั้งทางกายภาพและสังคมวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นๆ ทั้งวิธีทางตรงและทางอ้อม จะต้องนำมาพิจารณาร่วมกันเพื่อเลือกวิธีการที่เหมาะสมและเกิดประโยชน์มากที่สุดเข้าดำเนินการจัดการพร้อมๆ กัน (วันเพ็ญ สุรฤกษ์, 2523) ได้เสนอมาตรการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสามารถแบ่งได้ดังนี้

1. วิธีหรือมาตรการอนุรักษ์โดยตรง เพื่อถนอมรักษาและใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดที่สุด

2. วิธีการหรือมาตรการอนุรักษ์ทางสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาสำคัญที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนทุกคนในชาติ มาตรการนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายในการปฏิบัติ อาทิ เจ้าหน้าที่ ผู้เชี่ยวชาญ สถาบันของรัฐทุกแห่ง ประชาชนทุกคน และความร่วมมือจากนานาชาติ เป็นต้น มาตรการและการจัดการทางสังคมดังกล่าว พอสรุปได้ 3 แนวทาง คือ

1) การรวมกลุ่มและผนึกกำลังของผู้ที่สนใจและเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมร่วมกันในด้าน ความคิด พลังกาย พลังใจ ตลอดจนทุนทรัพย์ จัดตั้งเป็นกลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิฯลฯ กลุ่มเหล่านี้จะปฏิบัติหน้าที่เป็นหน่วยงานอิสระในการรณรงค์ต่อต้านการทำลายสิ่งแวดล้อม ตลอดจนช่วยเสริม จูงใจ แนะนำประชาชนทั่วไป และเสนอแนะสถาบันหรือหน่วยงานของรัฐ ที่เกี่ยวข้องในด้านการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพทั่วถึงและทันการ

2) การให้การศึกษาคำความรู้ และข้อมูล แก่ทุกคน ทุกอาชีพ ให้เกิดความรัก ห่วงเห่นเห็นความสำคัญและความจำเป็นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สำหรับมาตรการนี้ให้หมายถึงการให้ความรู้และข่าวสารต่างๆ ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ผ่านทางสื่อมวลชนต่างๆ เพื่อให้เกิดความร่วมมือสนับสนุนกันในงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

3) การใช้มาตรการกฎหมายควบคุม มาตรการนี้นิยมใช้กันทั่วประเทศ เพื่ออาศัยกฎหมายที่มีบทห้ามและบทกำหนดโทษที่รัดกุม เต็มขนาด ใช้ได้ผล ร่วมกับความซื่อสัตย์สุจริตของเจ้าหน้าที่ผู้รักษากฎหมายในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้ได้ผลตามเป้าหมาย

4) การจัดตั้งหน่วยงานขึ้นรับผิดชอบดำเนินการเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติแต่ละชนิดนอกจากควบคุมดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติแล้วยังทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องขอความร่วมมือกับประชากรในท้องถิ่นเพื่อช่วยเหลือในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และนำกฎหมายที่เกี่ยวข้องมาใช้ เพื่อให้เกิดผลดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต่อไป เช่น กรมป่าไม้ กรมพัฒนาที่ดิน กรมทรัพยากรธรณี และสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

(อเนก นาคะบุตร, 2536) ได้สรุปบทเรียนของชุมชนที่มีความเข้มแข็งและสามารถจัดการกับทรัพยากรดิน น้ำ ป่าของชุมชนได้ว่า มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ภูมิปัญญาและความรู้ที่สืบสานและประยุกต์ได้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก
2. องค์กรชุมชนและกลุ่มผู้นำที่มีคุณธรรมและภูมิปัญญา
3. เวทีการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและการบูรณาการจากภายนอก

นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอในเชิงยุทธศาสตร์ในการพัฒนาให้มีความยั่งยืน และที่เกี่ยวกับองค์กรประชาชนคือการเน้นการมีส่วนร่วมขององค์กรประชาชน ของระบบจารีต และของภูมิปัญญา ผสานเข้ากับระบบคิด นโยบายและกฎหมายของรัฐ โดยที่องค์กรชุมชนจะมีความหลากหลายของภารกิจารดำเนินงานและโครงสร้างขององค์กรชุมชน ซึ่งก็หมายถึงกระบวนการที่ชุมชนแสวงหาความหลากหลายทางเลือกในการจัดการและแก้ปัญหาของแต่ละชุมชน และองค์กรชุมชนอาจจะต้องขยายเครือข่ายและการผนึกกำลังใน 3 ระดับ ตั้งแต่ องค์กรระดับหมู่บ้าน องค์กรเครือข่ายระหว่างหมู่บ้าน และระดับไตรภาคีซึ่งประกอบด้วย องค์กรเครือข่ายชาวบ้าน นักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานภาครัฐราชการ ซึ่งน่าจะเป็นหนทางของการแก้ปัญหาที่ยั่งยืน

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบองค์รวมที่มีการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งทางสังคมโดยให้มีความสอดคล้องกับการดำรงอยู่ของคนควบคู่ไปกับการ

จัดการทรัพยากรธรรมชาติสำหรับแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำในเบื้องต้น (สหทัยวิเศษและนิคม บุญเสริม, 2547) ได้สรุปไว้ ดังนี้

1. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติต้องคำนึงถึงภาพรวม ไม่ควรแยกพิจารณาเฉพาะส่วน เนื่องจากทรัพยากรทุกชนิดมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ทั้ง คน ป่าไม้ ดิน และน้ำ เป็นต้น
2. ในการวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จะต้องไม่แยกคนออกจากสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม และทางกายภาพ เพราะวัฒนธรรมและสังคมมนุษย์ได้พัฒนาพร้อมกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ
3. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ประสบผลสำเร็จ เกิดจากผู้ใช้ทรัพยากรได้ตระหนักถึงความสำคัญและรู้จักการใช้อย่างชาญฉลาด รวมทั้งการก่อให้เกิดประโยชน์หลายๆ ด้านในเวลาเดียวกัน

การทำลายทรัพยากรธรรมชาติเป็นการทำลายมนุษย์ เพราะการดำรงชีวิตจะต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ที่กำเนิดและเป็นผลผลิตมาจากดิน น้ำ ป่า ซึ่งอยู่ในระบบนิเวศ ทั้งนี้ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติจะต้องให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ และมีระบบการจัดการอย่างชัดเจน นอกจากนี้รัฐควรให้ความสำคัญอย่างมาก คือ การส่งเสริมชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยมุ่งให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเข้าใจที่สอดคล้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน ต่อจากฐานชีวิตและระบบนิเวศ ควบคู่กับการมีมาตรการ และกฎระเบียบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยมีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเป็นฝ่ายกระตุ้น และสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ สิ่งสำคัญต้องกระจายภาระหน้าที่การมีส่วนร่วม การตัดสินใจ การจัดการ การควบคุม การฟื้นฟู และแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไปสู่ชาวบ้าน และองค์กรชุมชนเป็นหลัก

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควรให้ความสำคัญกับชุมชนในการจัดการ ส่วนรับและเอกชนควรจะมีบทบาทในการสนับสนุน โดยคำนึงถึงการยอมรับในจารีตประเพณีและสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร ผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกและความเป็นธรรมทางสังคม ความยั่งยืนของระบบการผลิตและความสมดุลของระบบนิเวศ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกทั้งหมดของชุมชน ส่วนวิธีการจัดการต้องมีการรวมกลุ่มของคนในชุมชน มีการให้ความรู้เพื่อร่างกฎเกณฑ์แนวทางการใช้ประโยชน์และบทลงโทษสำหรับสมาชิกในกลุ่มและมีการประชุมเพื่อทบทวนและมืองค์กรคอยดูแลตรวจตรา ส่วนรูปแบบการจัดการมีการจัดการตามจารีตประเพณีแบบประยุกต์ และแบบขบวนการต่อรองทางการเมือง การศึกษาครั้งนี้ได้ใช้แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษากระบวนการและการดำเนิน

กิจกรรมของเครือข่ายเยาวชนลุ่มน้ำแม่วางที่เกิดขึ้น และศึกษาบริบทในแต่ละด้านของชุมชนที่นำมาเป็นฐานในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

2.7 แนวคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเยาวชน

กรมการพัฒนาชุมชนและสำนักงานคณะกรรมการเยาวชนแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของเยาวชน หมายถึงผู้ที่มีอายุระหว่าง 15-25 ปี ซึ่งใกล้เคียงกับสำนักคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรีได้กำหนดช่วงอายุที่ใกล้เคียงกัน คือ 14-25 ปี (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2541)

สาระสำคัญของ Agenda21 ในเรื่องสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา จากการประชุม Earth Summit ที่กรุงริโอเดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ในปี ค.ศ. 1992 ซึ่งได้กำหนดการส่งเสริมบทบาทของเด็กและเยาวชนในการพัฒนาอย่างยั่งยืน (มานพ เมฆประยูรทอง, 2537) ได้สรุปสาระสำคัญด้านที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมคือ การเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อการตัดสินใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา หรือการ ได้รับการศึกษาอบรมในเรื่องสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืนตลอดระยะเวลาศึกษาในโรงเรียน และรัฐบาลควรปรึกษากับเยาวชนและให้เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม ควรมีผู้แทนของเยาวชนเข้าร่วมในการประชุมระหว่างประเทศ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่องค์การสหประชาชาติด้วย และในประเทศต่างๆ การพัฒนาควรจะดำเนินการในเรื่องการได้มาซึ่งสิทธิของคนหนุ่มสาวในทรัพยากรธรรมชาติของการกล่อมเกลாதงสังคม หรือเรียกว่า การขัดเกลาทงสังคม เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องพบและสัมผัสอยู่ตลอดชีวิต ด้วยเหตุที่เราต้องอาศัยอยู่ในสังคม ต้องอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น มีกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข

ส่วน (พัฒนา สุขประเสริฐ, 2540) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของเยาวชนในด้านสิ่งแวดล้อมว่า ในฐานะที่เยาวชนเป็นคนรุ่นใหม่ จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะได้ตระหนักถึงสิ่งแวดล้อม ซึ่งหากสิ่งแวดล้อมไม่เหมาะสม ย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของเยาวชนทั้งในปัจจุบันและในอนาคตด้วย ความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อเยาวชนได้ทวีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ในสถานการณ์ของโลกปัจจุบัน จนกล่าวได้ว่า เยาวชนทุกคนจะต้องเป็น Green Generation ที่คอยพิทักษ์สิ่งแวดล้อม ดังนั้น การพิทักษ์สิ่งแวดล้อมควรต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์ควบคู่กัน ไปด้วยกับการฟื้นฟูด้วยเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้นเยาวชนสามารถรวมตัวกันในลักษณะของกลุ่มเยาวชนได้ จะทำให้เกิดศักยภาพและพลังอย่างมหาศาล ที่จะทำประโยชน์ให้กับสิ่งแวดล้อม เพราะอำนาจการตัดสินใจของเยาวชน มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์หรือพิทักษ์สิ่งแวดล้อม

โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของการบริโภครักษาพยาบาลและการจัดการรักษาพยาบาลของคนหนุ่มสาว หรือเยาวชนที่จะส่งผลกระทบต่ออนาคตของโลก เยาวชนเป็นผู้ที่มีความสำคัญในการที่จะพัฒนาในด้านต่างๆ ซึ่งจำเป็นต้องมีการส่งเสริมบทบาทในการมีส่วนร่วมของเยาวชนในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและมีความสำคัญต่อเยาวชน โดยเฉพาะการจัดการรักษาพยาบาลธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อแสดงศักยภาพของเยาวชนอันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและสังคม

การกล่อมเกลாதงสังคมว่า เป็นกระบวนการทั้งทางตรงและทางอ้อมที่มนุษย์ในสังคมนั้นๆ ได้เรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนของกลุ่มหนึ่งๆ กำหนดหรือวางไว้ เพื่อเป็นแบบแผนของการปฏิบัติต่อกันและได้ให้บุคคลได้พัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง (สุพัตรา สุภาพ, 2542) ได้อธิบาย วิธีการกล่อมเกลาทงสังคมมี 2 ลักษณะคือ ชัดเกลตาโดยทางตรงเป็นการชัดเกลตาที่ต้องการให้บุคคลปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผน ที่กลุ่มสังคมนั้นกำหนดไว้ เช่น จากวัด โรงเรียน ครอบครัว และชัดเกลตาโดยทางอ้อม เป็นการอบรมที่ไม่ได้บอกกันโดยตรงแต่จะได้รับการประสบการณ์หรือประโยชน์จากการสังเกต หรือเรียนรู้จากการกระทำของคนอื่น และนำไปปฏิบัติตาม ตัวแทนของการชัดเกลตาทางสังคมมีอยู่ 6 กลุ่ม คือ

1. **ครอบครัว** เป็นกลุ่มแรกที่เด็กต้องพบเจอ มีความใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด กระบวนการชัดเกลตาทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ทางตรง ก็ด้วยการบอกกล่าวกันตรงๆ ว่าสิ่งไหนควรทำ สิ่งไหนไม่ควรทำ ทางอ้อมเป็นการอบรมแบบไม่รู้ตัว เด็กเลียนแบบจากสิ่งที่พบและเห็น
2. **กลุ่มเพื่อน** โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบัน ที่ชอบยึดตามแบบเพื่อน ในการประพฤติ ปฏิบัติ เป็นการแสดงความเป็นพวกเดียวกัน เพื่อให้เพื่อนยอมรับ
3. **โรงเรียน** เป็นสถานที่เด็กได้มีโอกาสเรียนรู้วิชาการต่างๆ อย่างเป็นทางการ มีบทบาทต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กมาก
4. **กลุ่มอาชีพ** ใครอยู่ในกลุ่มอาชีพใด จะทำอะไร ก็จะต้องยอมรับระเบียบ วิธีปฏิบัติของอาชีพนั้นๆ ซึ่งแต่ละกลุ่มอาชีพก็จะมีคุณค่าและวิธีการปฏิบัติแตกต่างกันออกไป
5. **ตัวแทนทางศาสนา** เช่น วัดอาราม พระ นักบวช ผู้สอนศาสนา ศาสนามีบทบาทในการสร้างทัศนคติและแนวคิดในการดำรงชีวิตของมนุษย์
6. **สื่อมวลชน** เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ สื่อมวลชนเหล่านี้เป็นเครื่องมือที่สำคัญและมีส่วนในการชัดเกลตาทางสังคมในด้านต่างๆ ตั้งแต่เรื่องคุณค่าความเชื่อแบบของความประพฤติ

ลักษณะทั่วไปของเยาวชนที่นำไปสู่การจัดการรักษาพยาบาลธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีปัจจัยภายในตัวเยาวชน เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการเกิดความคิดสร้างสรรค์การดำเนินกิจกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม จากลักษณะของวัย ได้แก่

1. ความกระตือรือร้น อยากเรียน อยากรู้ และสนใจติดตามสิ่งต่างๆ อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะชอบสิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ พร้อมทั้งจะรับและเรียนรู้ด้วยการเลียนแบบสำรวจ ทดลอง และมีประสบการณ์ด้วยตนเอง

2. พัฒนาการด้านร่างกาย สมองและจิตใจ เนื่องมาจากความเจริญเติบโตทำให้เยาวชนมีแรงจูงใจสูง และค้นพบความสามารถของตนได้ และสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

3. ความมีอิสระและเสรีภาพทางความคิด การเลือกและสามารถตัดสินใจต่อการกระทำต่างๆ ด้วยตนเองได้ ความเป็นตัวของตัวเองสูง มักจะไม่ชอบการบังคับด้วยอำนาจแต่ต้องการการชี้แนะด้วยเหตุผล

4. ความมีอุดมการณ์และปรัชญาชีวิตที่สูงส่ง มีความเชื่อมั่นและพยายามทำให้เป็นไปได้

5. มีความคิดฝันและจินตนาการเกี่ยวกับชีวิตและอนาคตของตน

6. ต้องการแสดงออก ซึ่งมีการแสดงออกในทางสร้างสรรค์ ด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เช่น การรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม การพัฒนาชุมชน เป็นต้น ซึ่งเป็นการช่วยให้เกิดประโยชน์ สร้างสรรค์และพัฒนาทักษะ ความสามารถและความถนัดให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ดังนั้น “กลุ่ม” จึงถือได้ว่าเป็นเวทีแห่งการตอบสนองความต้องการของเยาวชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะส่งผลต่อลักษณะพฤติกรรมทางสังคมของเยาวชน ได้แก่

1. มีความสนใจ มีความสุขที่จะได้อยู่ร่วมกับเพื่อนที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน มีค่านิยมทัศนคติ ความเชื่อ ความสามารถ พื้นฐานทางนิสัย ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจใกล้เคียงกัน

2. การคบเพื่อน ชอบคบกันเป็นกลุ่มก้อน กลุ่มเพื่อนมีความสำคัญที่สุดสำหรับชีวิตทางสังคมของเด็กวัยรุ่น การตัดสินใจต่างๆ ในการดำเนินชีวิตมักอยู่ใต้อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนมากกว่าพ่อแม่ ผู้ปกครองหรือสถาบันการศึกษาใดๆ การมีกลุ่มเพื่อนที่ดีจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อเยาวชน

3. ความสนใจในเพื่อนต่างเพศ เป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการของเยาวชนเป็นการฝึกในการรับรู้ในบทบาทของชายและหญิง

4. ความเป็นผู้นำ การมีบุคคลที่มีความเก่ง มีความสามารถมีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมกลุ่ม

เยาวชนเป็นช่วงวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญาและอารมณ์ ซึ่งธรรมชาติของวัยนี้ง่ายต่อการเปลี่ยนแปลงตามกระแสที่เกิดขึ้นรอบตัว และส่งผลถึงพัฒนาการในการเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต ฉะนั้น เยาวชนจึงเป็นผู้ที่มีความสำคัญและมีศักยภาพในการที่จะพัฒนาในด้านต่างๆ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกๆ ฝ่ายจะต้องมีการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมให้แก่เยาวชน และได้นำแนวคิดไปศึกษาถึงการแสดงออกของเยาวชนที่มีผลมาจากตัวเยาวชนเองซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องการแสดงความสามารถของตนเองให้ปรากฏแก่สังคม และการได้รับการสนับสนุนจาก

ภายนอก ซึ่งส่งผลต่อการรวมกลุ่มในการดำเนินกิจกรรมด้านต่างๆ รวมถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.8.1 งานวิจัยเกี่ยวกับการรวมกลุ่มเครือข่าย

เครือข่ายเป็นการรูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลายองค์กรที่มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงานในลักษณะคล้ายกัน (สำราญ ผัดผล, 2543) ได้ศึกษาขบวนการทางสังคมแนวใหม่ของเครือข่ายฮักเมืองน่าน ได้อธิบายว่าการก่อเกิดของเครือข่ายกลุ่มฮักเมืองน่าน เกิดจากการรวมตัวของกลุ่ม 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกกลุ่มพระสงฆ์ซึ่งทำงานในส่วนของกิจกรรมเพื่อเผยแพร่จริยธรรม และเพื่อแก้ไขปัญหาสังแวดล้อม กลุ่มที่สองกลุ่มองค์กรชุมชนที่เผชิญหน้ากับนักธุรกิจในการแย่งชิงพื้นที่ป่าที่ได้รับสัมปทานไม้จากรัฐ รวมทั้งปัญหาจากการลักลอบตัดไม้ของเอกชนในพื้นที่ป่าชุมชน กลุ่มที่สามคือ กลุ่มของนักพัฒนาเอกชนที่ทำหน้าที่เสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาส ทั้งสามกลุ่มทำงานแต่ละส่วนแยกกันมาหลายปีแล้วจึงมาทำงานร่วมกันในกลุ่มฮักเมืองน่าน เมื่อรวมตัวกันได้แล้วก็ได้มีการเรียนรู้จัดตั้งตนเองเป็นเครือข่ายตามเนื้อหาและมีเครือข่ายเชิงพื้นที่เพิ่มขึ้นตลอดจนได้มีการเพิ่มจำนวนสมาชิกมากขึ้น ในระยะหลังได้เกิดพัฒนาการของกลุ่มที่มีความหลากหลายมากขึ้นการเคลื่อนไหวของเครือข่ายกลุ่มฮักเมืองน่านแบ่งเป็น 2 ขบวนการคือ การเคลื่อนไหวตามแนววัฒนธรรมชุมชนที่ยึดเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น พุทธศาสนาและพลังความรักที่มีต่อบ้านเกิดมาผนึกกำลังเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรดิน น้ำ ป่าเขา โดยมีเป้าหมายเพื่อการพึ่งตนเอง และการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะเรื่องป่าไม้ได้มีการเรียกร้องให้ยุติการสัมปทานป่าไม้ และเรียกร้องให้มีการจัดการแบบป่าชุมชน การทำงานได้ใช้กลไกในการทำงาน โดยยึดเอาความศรัทธาที่มีต่อบุคคลเชื่อมโยงมาสู่การทำงานเป็นเครือข่าย

การทำงานเป็นเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่าแต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกัน ในพื้นที่หนึ่งอาจจะมีหลายหมู่บ้านหรือองค์กรชุมชนร่วมกันดูแล ทำให้มีความสัมพันธ์กันระหว่างหมู่บ้านหรือองค์กรชุมชนอย่างเป็นเครือข่าย การศึกษาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของเครือข่ายลุ่มแม่น้ำแรก ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ (ดิเรก เครือจินลี, 2543) ผลการศึกษาพบว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของเครือข่ายลุ่มน้ำในพื้นที่ศึกษาพบว่าในระดับชุมชนมีรูปแบบการจัดการ โดยองค์กรชาวบ้าน ในระดับลุ่มน้ำมีรูปแบบการจัดการโดยเครือข่ายองค์กรชาวบ้านภายใต้ระบบความสัมพันธ์ของนิเวศวิทยาลุ่มน้ำ การดำเนินงานเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม และการทำงานในลักษณะไตรภาคี ซึ่งมีการดำเนินการ คือ การตั้งองค์กรชาวบ้านใน

ระดับหมู่บ้านและเครือข่ายลุ่มน้ำ การวางแผนและดำเนินงานของเครือข่ายลุ่มน้ำ การจำแนกประเภทป่าชุมชนในระดับหมู่บ้านและเครือข่ายลุ่มน้ำ การกำหนดกฎระเบียบขององค์กรชุมชน การจัดการเน้นการป้องกัน ฟื้นฟูและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ความเปลี่ยนแปลงบริบทของชุมชนและผลกระทบจากกฎหมาย นโยบายรัฐส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการทรัพยากรจากอดีตให้สอดคล้องและตอบสนองต่อความต้องการ รูปแบบการจัดการของชุมชนและเครือข่ายองค์กรชาวบ้านได้อาศัยภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เรียนรู้และสะสมจากประสบการณ์ที่ผ่านมาประสานกับความรู้วิชาการ พัฒนารูปแบบการจัดการขึ้น ภายใต้เงื่อนไขเงื่อนไขที่สำคัญ 2 ประการ คือ เงื่อนไขภายในชุมชน ประกอบด้วยสภาพทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ การผลิตและบริโภค และระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชน เงื่อนไขภายนอกชุมชนประกอบด้วย การสนับสนุนจากองค์กรภายนอกชุมชน กฎหมายนโยบาย และข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ด้านต่างๆ

เครือข่ายในชุมชนมีหลากหลายรูปแบบ มีการดำเนินกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ของแต่ละเครือข่ายได้กำหนดไว้ เช่น เครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายลุ่มน้ำ ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนต้องมองในรูปขององค์รวม ไม่แยกพิจารณาส่วน เพราะทุกส่วนมีความสัมพันธ์กันและการวางแผนดำเนินกิจกรรมต้องไม่แยกจากสภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และลักษณะทางกายภาพทั่วไป

2.8.2 งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การจัดการองค์ความรู้ของชุมชนในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ (วรพจน์ พุ่มตระกูล, 2541) ศึกษาพบว่า เกิดจากการสังสมประสบการณ์เกี่ยวกับธรรมชาติ องค์ความรู้นี้อาจอยู่ในรูปของพิธีกรรม วิธีการในการปฏิบัติหรือความเชื่อที่เกี่ยวกับธรรมชาติในลักษณะที่เป็นองค์รวม อาจจะเป็นระบบคิด วิเคราะห์ เทคนิคปฏิบัติหรือระบบคุณค่าที่เกี่ยวเนื่องกันระหว่างมนุษย์ด้วยกันและมนุษย์กับธรรมชาติ จนกลายเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ส่วนกระบวนการจัดการองค์ความรู้ของชุมชนมีการจัดรูปองค์กรทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ 2 ระดับ คือ การจัดการองค์กรในระดับชุมชน มีลักษณะเป็นองค์กร เครือญาติ กลุ่ม ที่ดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหา ร่วมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ และการจัดการองค์กรระหว่างชุมชนในลักษณะเครือข่ายเป็นการส่งตัวแทนกลุ่ม เข้าร่วมเป็นกรรมดำเนินงาน ทำหน้าที่ในการกำหนดเป้าหมายการดำเนินงานโดยคำนึงถึงประเด็นปัญหาาร่วมเป็นหลัก การถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชนที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนมี 2 ระดับ คือ ครอบครัวและระดับชุมชน ในระดับครอบครัวจะเกิดขึ้นตลอดเวลาในการดำเนินชีวิตจากการลงมือปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันและการสังเกตการณ์จากสิ่งแวดล้อม และระดับชุมชน โดยชุมชนจะถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านพิธีกรรม ความเชื่อ กฎเกณฑ์ที่ควบคุมโดยองค์กรชุมชนเพื่อ

สืบสานชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน ผู้อาวุโส ผู้นำทางธรรมชาติและผู้นำทางศาสนา คือ ผู้ที่จะเชื่อมโยงระบบคุณค่า ความเชื่อระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติกับมนุษย์ มาสู่รูปธรรมของการจัดการและการปฏิบัติตามข้อห้ามหรือจารีตของชุมชนเพื่อการควบคุมและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ สิทธิและหน้าที่ของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นของชุมชนกระทำร่วมกัน ผ่านวิธีการผลิตและกฎเกณฑ์ที่ชุมชนบัญญัติและบังคับใช้กันเอง รูปแบบของการจัดการเพื่อมุ่งตอบสนองชุมชนภายใต้ความเชื่อทางจารีตและวิธีการผลิตทางการเกษตร

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนจะใช้ระบบของความเชื่อและคำสั่งสอนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นกฎที่ชุมชนรับรู้ร่วมกันและปฏิบัติตามควบคู่ไปกับการจัดการแบบใหม่ที่ได้อีกจากที่อื่น (ตุลวัตร พานิชเจริญ, 2536) ได้ศึกษาเรื่องการกล่อมเกลாதองศาในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ผลการศึกษาพบว่าบนพื้นฐานของระบบคิด ความเชื่อของกะเหรี่ยงที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติซึ่งความสัมพันธ์สามมิตินี้ก่อให้เกิดความรู้ที่มีความสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีองค์การทางสังคม อาทิ ระบบเครือญาติ และผู้อาวุโส ทำหน้าที่เชื่อมโยงความเชื่อที่กำหนดองค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแล้วถ่ายทอดไปยังชนรุ่นหลังต่อไป ในชุมชนกะเหรี่ยงที่มีวิถีชีวิตและการผลิตแบบยังชีพ มีระบบความเชื่อที่สัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า สามารถจำแนกออกได้เป็น 4 ระดับคือ 1. ในระดับจิตวิญญาณ 2. ระดับชุมชน 3. ระดับเครือญาติ และ 4. ระดับครัวเรือน ความเชื่อได้ถูกปลูกฝังลงในจิตวิญญาณของสมาชิกภายในชุมชนและมีการสืบทอดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน โดยมีแบบแผนของการเรียนรู้ที่แตกต่างไปจากระบบการศึกษาสมัยใหม่ ในระดับชุมชนวิธีการในการเรียนรู้ที่มีความสำคัญในการก่อให้เกิดการตระหนักรู้และมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ก็คือ การร่วมพิธีกรรมที่สำคัญต่อชุมชนส่วนรวม และเมื่อสังคมภายนอกมีการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาที่นำโรงเรียนมาเป็นสถานที่ในการให้ความรู้แก่คนรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นความรู้สมัยใหม่ เป็นปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้คนในชุมชนมีการปรับเปลี่ยนระบบความคิด และผลิตองค์ความรู้ขึ้นมาใหม่ที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกชุมชน

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่วิธีหนึ่งคือการให้ผู้ใช้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญ รู้จักการใช้และเกิดประโยชน์หลายด้านต่อชุมชนเพื่อจะได้มีทรัพยากรธรรมชาติสืบต่อไป

2.8.3 งานวิจัยเกี่ยวกับการรวมกลุ่มเยาวชน

เยาวชนเป็นกลุ่มหนึ่งของสังคมที่มีบทบาทในการดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน (โชติมา รัตนจันทร์, 2526) ได้ทำการศึกษา เรื่องกลุ่มหนุ่มสาวกรณีศึกษาบ้านสันมะเถ็ด อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย ผลการศึกษาพบว่า การรวมกลุ่มของหนุ่มสาวบ้านสันมะเถ็ดเกิดจากการรวมตัวของหนุ่มสาวตามธรรมชาติ โดยมีพื้นฐานมาจากความร่วมมือกันทำกิจกรรมในวัด งานบุญ ประเพณีของท้องถิ่น ลักษณะของการทำกิจกรรมมีทั้งด้านนันทนาการ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและการเสียดสแรงงานปรับปรุง ก่อสร้างซ่อมแซมอาคารวัตถุของท้องถิ่น โดยการรับการสนับสนุนจากผู้ใหญ่บ้าน พระ ครู และชาวบ้านทั่วไป แต่ก็ยังประสบปัญหาบางอย่าง ได้แก่ สภาพของกลุ่ม ความรู้ความเข้าใจและความใส่ใจในการจัดตั้งกลุ่มของสมาชิกแต่ละคนรวมทั้งจำนวนสมาชิกที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ที่จะส่งผลต่อความไม่มั่นคงของกลุ่มด้วย ข้อเสนอแนะคือ ต้องอาศัยความร่วมมือจากองค์กรภาครัฐบาลและการยอมรับในบทบาทหน้าที่ของกลุ่มหนุ่มสาว ในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมภายในชุมชน รวมทั้งการสนับสนุนด้านงบประมาณหรือทุนสำหรับดำเนินกิจกรรม

ทรัพยากรธรรมชาติจัดเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่งเพราะเป็นฐานในการดำรงชีวิตของชุมชน เยาวชนเป็นผู้สืบทอดทุนทางสังคมเพื่อให้อยู่กับชุมชนต่อไปจึงต้องมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ศิริพันธุ์ อมรพันธุ์บดินกุล, 2544) ได้ศึกษาเรื่องศักยภาพการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของเยาวชน กรณีศึกษากลุ่มเยาวชนฮักแม่จริม อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรวมตัวของเยาวชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน เกิดจากอิทธิพลของปัจจัยด้านการได้รับการสนับสนุนจากองค์กร หน่วยงานภาครัฐบาลและองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีอยู่ภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ซึ่งจะทำให้การสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณและเปิดโอกาสให้ทำกิจกรรม ส่วนปัจจัยด้านเครือข่ายเป็นความสัมพันธ์ในการเชื่อมโยงระหว่างเยาวชนด้วยกันและกลุ่มในรูปแบบต่างๆ ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรมครอบครัวยังเป็นกลไกสำคัญ ในการสร้างจิตสำนึกและความตระหนัก ส่วนกระบวนการมีส่วนร่วมนั้นได้มีการค้นหาปัญหาและสาเหตุ วางแผนดำเนินการ ติดตามประเมินผลโดยรูปแบบการดำเนินงานเป็นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์และการเป็นอาสาสมัครในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน

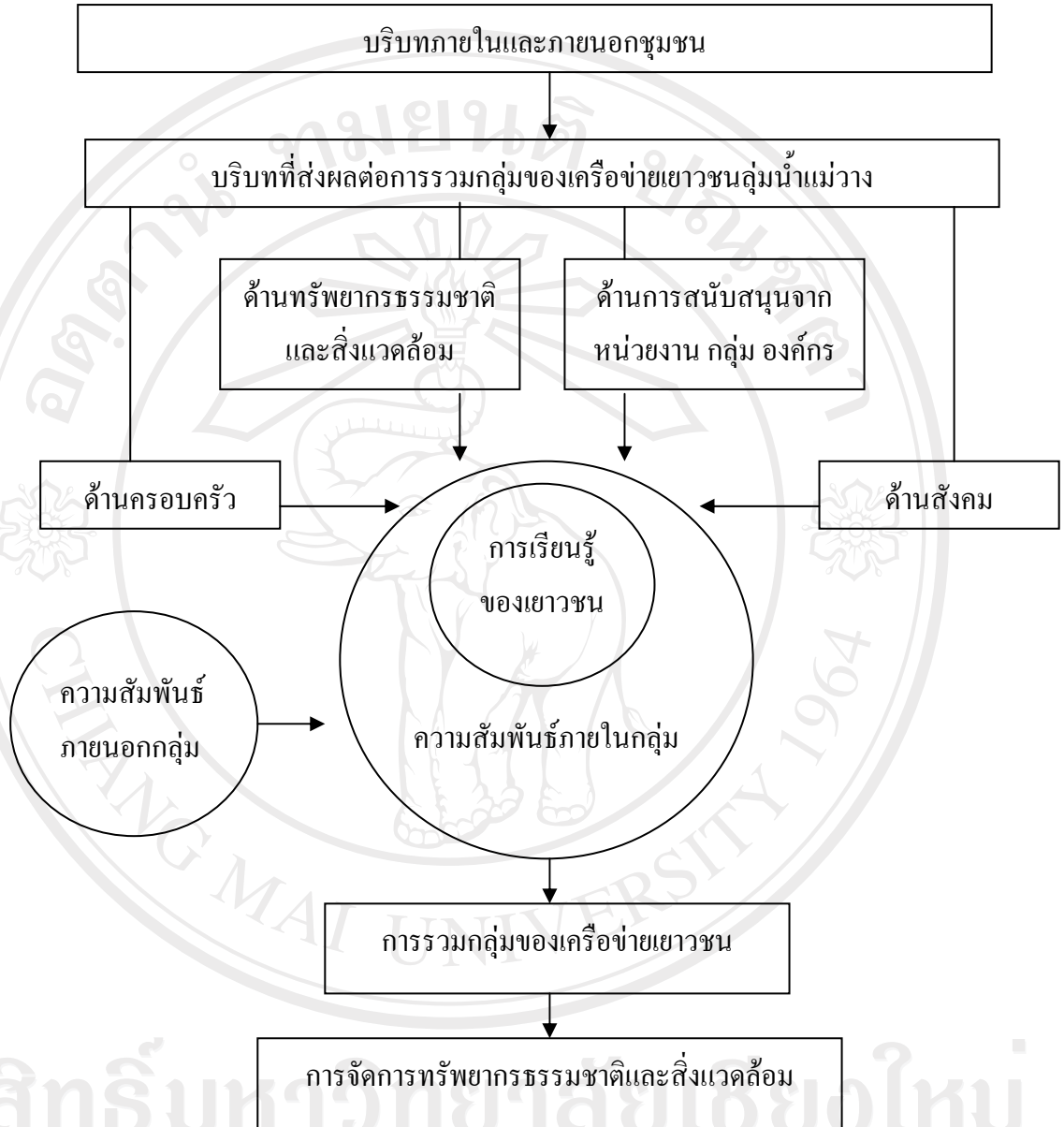
สรุปได้ว่า บริบทที่สำคัญส่งผลต่อการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ นั้นมีทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ส่วนมากมาจากทางสังคม ทั้ง ประเพณี วัฒนธรรม ความสัมพันธ์ในชุมชน วิธีการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม และการรวมกลุ่มนั้นต้องอาศัยผู้นำกลุ่มที่มีความสามารถในการดำเนินการและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่มและชุมชน และต้องอาศัยการ

สนับสนุนทั้งจากภายในชุมชนและหน่วยงานภายนอกเพื่อดำเนินกิจกรรมด้านต่างๆ รวมถึงกิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการศึกษาครั้งนี้ได้นำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางการศึกษาบริบทชุมชนที่ส่งผลต่อการรวมกลุ่มของเครือข่ายในลักษณะต่างๆ และทำให้เกิดการเรียนรู้ ตระหนักและเข้าใจเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานจัดการกิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายเยาวชนที่เกิดขึ้นในชุมชน

2.9 กรอบแนวคิด

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษามุ่งศึกษาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายเยาวชนลุ่มน้ำแม่วาง ซึ่งได้อาศัยแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องดังนี้ แนวคิดมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมเป็นการอธิบายถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมเมื่อเกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมก็ต้องร่วมมือกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น แนวคิดการรวมกลุ่มอธิบายถึงการรวมกลุ่มของเยาวชนองค์ประกอบของกลุ่มและการดำเนินกิจกรรม แนวคิดเครือข่ายมาอธิบายถึงบริบทที่ส่งผลต่อการรวมกลุ่มของเครือข่ายเยาวชน ลักษณะ โครงสร้างและการพัฒนาเครือข่ายซึ่งนำไปสู่แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาอธิบายถึงกระบวนการที่นำไปสู่กิจกรรมต่างๆ นอกจากนั้นการก่อให้เกิดความช่วยเหลือ การสนับสนุน และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ภายในกลุ่มที่ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาได้ อาศัยแนวคิดการมีส่วนร่วมและแนวคิดทุนทางสังคม ส่วนแนวคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเยาวชนได้อธิบายถึงเยาวชนที่ได้ผ่านการเรียนรู้ การขัดเกลา จนเกิดการดำเนินกิจกรรมต่างๆ

ผู้ศึกษาได้ประยุกต์แนวคิดงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจัดทำกรอบแนวคิดการวิจัยครั้งนี้ คือ บริบทที่ส่งผลต่อการรวมกลุ่มของเครือข่ายเยาวชนจากภายนอกมีด้านครอบครัว ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการสนับสนุนจากหน่วยงาน กลุ่ม องค์กรและด้านสังคมและเกิดจากตัวเยาวชนในด้านการเรียนรู้ ด้านความสัมพันธ์ภายในกลุ่มของเยาวชน และด้านความสัมพันธ์ภายนอกกลุ่มของเยาวชน นำไปสู่การรวมกลุ่มของเครือข่ายเยาวชนเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกรอบแนวคิดแสดงเป็นแผนภาพดังนี้

แผนภาพที่ 1 แผนภาพแสดงกรอบแนวคิดในการศึกษา